

Povzetek

Humanizacija pravičnosti

Povzetek: Humanizacija pravičnosti

Mednarodno poročilo Glasov za pravičnost: Komuniciranje z žrtvami kaznivih dejanj z oviranostjo

Povzetek: Humanizacija sodnega varstva

Pravosodni sistem in njegovi simboli so zastrašujoči. V večini krajev sodišča niso simboli pravičnosti, temveč oblasti. Vsakdo, ki je soočen s temi simboli oblasti, se počuti nemočnega. Za začetek poskušajmo razmisliti o tem, da bi decentralizirali oblast; in v središče postavili pravičnost. Pravzaprav gre za humanizacijo samega pravosodnega sistema, da bi bil dostopen vsem. (Gábor Gombos, nekdanji član Odbora Združenih Narodov za pravice ljudi z oviranostjo in Višji svetovalec pri projektu Glasovi za pravičnost – Voices for Justice)

Glasovi za pravičnost

Projekt Glasovi za pravičnost se osredotoča na pravice in izkušnje ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj, in na njihov dostop do sodnega varstva. Projekt, ki ga je sofinancirala Evropska Unija, vključuje 9 partnerskih organizacij in poteka v sedmih državah: v Bolgariji, na Hrvaškem, na Češkem, v Litvi, Romuniji, na Slovaškem in v Sloveniji.

Ljudje z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj, se soočajo z nepremostljivimi ovirami, ki jim preprečujejo dostop do pravosodnih sistemov v Evropi. Posledično nimajo možnosti, da bi povedali svoje zgodbe in dostopali do učinkovitega pravnega sredstva. Nedavna raziskava kaže, da so ženske z oviranostjo dvakrat do petkrat bolj pogosto žrtve nasilja¹ kot ostala populacija. Izsledki Evropske agencije za temeljne pravice kažejo, da o fizičnih napadih poroča 19% ljudi z oviranostjo in 9% celotne populacije². Ljudje s psihosocialno in intelektualno oviranostjo doživljajo specifične oblike neprimerne ravnanja in zlorabe zaradi oviranosti, so proti svoji volji pridržani v institucijah in medikalizirani brez soglasja³. Vendar podatkov in informacij o tem ne zbiramo oz. ne analiziramo rutinsko, izkušenj in glasov žrtev z oviranostjo ne upoštevamo povsod po Evropski uniji. Potrebna bi bila popolna preusmeritev postopkov kazenske ovadbe in civilne tožbe v Evropski uniji ter okvirov, sistemov, institucij in kulture preiskovanja in obravnave, da bi delovali v dobro vseh žrtev kaznivih dejanj. Obseg tega izziva in nujne spremembe so osrednja tema mednarodnega poročila Humanizacija sodnega varstva v okviru projekta Glasovi za pravičnost.

Pričujoče poročilo temelji na Mednarodnih načelih in smernicah o dostopu ljudi z oviranostjo do sodnega varstva (Načela za dostop do sodnega varstva)⁴, ki so prelomen dokument in temelj za normativno oceno prednosti in vrzeli v določbah Direktive EU o pravicah žrtev glede dostopa do

¹. 'Zagotavljanje pravic žrtev z oviranostjo' ['Ensuring the Rights of Victims with Disabilities'] (European Disability Forum (Evropski forum ljudi z oviranostjo), 7. julij 2020) <<https://www.edf-feph.org/newsroom-news-ensuring-rights-victims-disabilities/>> dostopno 29. aprila 2022.

². Agencija EU za temeljne pravice [Fundamental Rights Agency], Fundamental Rights Survey [Raziskava o temeljnih pravicah], 2020, Violence and harassment [Nasilje in nadlegovanje] <<https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2021/frs>> dostopno 9. maja 2022.

³. Marcello Sacco, 2021. 'The Unconvicted Detention of Persons with Mental Impairments: The ECHR "Unsound" That Does Not Sound' P. 153 <<http://elea.unisa.it:8080/xmlui/handle/10556/5277>> dostopno 29. aprila 2022.

⁴. Posebni poročevalec Združenih narodov o pravicah ljudi z oviranostjo, Odbor Združenih narodov za pravice ljudi z oviranostjo in posebni odposlanec generalnega sekretarja Združenih narodov za vprašanja oviranosti in dostopnosti, 'Mednarodna načela in smernice za dostop ljudi z oviranostjo do sodnega varstva' (Ženeva: Združeni narodi, 2020). Poročilo se osredotoča na načela, ki so najpomembnejša za njegov osrednji predmet. To so 1., 2., 3., 4., 6., 8. in 10. načelo (v končno poročilo so vključeni tudi nekateri elementi 9. načela). <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf> dostopno 11. maja 2022.

sodnega varstva.⁵ V poročilu smo na podlagi podatkov iz sedmih nacionalnih raziskovalnih poročil prikazali, kako se vrzeli v direktivi kažejo v nacionalnih pravnih okvirih, politikah in praksah. Načela Združenih narodov glede dostopa do sodnega varstva jasno določajo obveznosti in podrobno pojasnjujejo praktične korake, ki lahko zagotovijo dostop do sodnega varstva za ljudi z oviranostjo. Medtem ko ključne določbe Direktive EU o pravicah žrtev prispevajo k zagotavljanju na žrtev osredotočenega poročanja, preiskovanja in kazenskih postopkov, in priznavajo pravice žrtev do informiranosti in komunikacije, je potrebno splošni okvir direktive okrepiti v specifičnih vidikih, da bo zadostil mednarodnim obveznostim glede dostopa do sodnega varstva, posebej obveznosti v okviru Konvencije ZN o pravicah ljudi z oviranostjo.

Žrtve z oviranostjo se soočajo z velikimi ovirami v pomanjkljivih sistemih kazenskega pravosodja v Evropi. Z namenom vzpostavitve na žrtev osredotočenih pristopov h kazenskemu pravosodju znotraj EU potekajo pomembni pogovori, katerih cilj je vzpostaviti sistem kazenskega pravosodja, ki bi temeljil na načelih človekovih pravic in dostojanstva in bi ga oblikovale obstoječe obveznosti EU, kar zadeva pravice žrtev do učinkovitega pravnega sredstva in obravnave. V te razprave in inovacije je potrebno vključiti ljudi z oviranostjo.

Prvi koraki k spremembam

1. Direktivo o pravicah žrtev je potrebno spremeniti tako, da bo izrecno zagotavljala pravico do poslovne sposobnosti v kazenskih postopkih. Žrtvam mora zagotavljati dostop in udeležbo na vseh stopnjah sodnega postopka, vključno z oceno podpore, ki je potrebna za odstranitev ovir in za učinkovit dostop do sodnega varstva. Izrecno mora zagotavljati dostop do informacij in komunikacije za ljudi z oviranostjo ter primerne in postopkovne prilagoditve in boljšega dostopa do podpornih storitev ves čas kazenskega postopka.
2. Potrebna je strategija o žrtvah z oviranostjo na ravni EU, ki bo artikulirala vizijo in okvir za enak dostop ljudi z oviranostjo do sodnega varstva, ki ga bo mogoče izvajati na nacionalni ravni.
3. Za države članice je potrebno v partnerstvu z ljudmi z oviranostjo razviti smernice, usposabljanja in izobraževalne programe, ki bodo temeljili na Načelih ZN za dostop do sodnega varstva.
4. Potrebno je aktivno gojiti in podpirati inovativne prakse posameznikov_ic, ki žrtvam z oviranostjo zagotavljajo kreativno podporo pri dostopu do njihovih pravic do udeležbe.
5. Vse države članice morajo načela Direktive o pravicah žrtev v njenem duhu v celoti prenesti v svojo zakonodajo in jih implementirati. Prav tako je pomembno, da Evropska komisija izvaja svoje odgovornosti nadzora, spremljanja in začenjanja postopkov za ugotavljanje kršitev. To vključuje razvoj okvira za zbiranje podatkov, ki bo omogočal razumevanje žrtvinega doživljanja kaznivega dejanja in ugotavljanje vrzeli v dostopu do sodnega varstva ter dajal prednost aktivnemu ukrepanju.

⁵ Direktiva 2012/29/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2012 o določitvi minimalnih standardov na področju pravic, podpore in zaščite žrtev kaznivih dejanj ter o nadomestitvi Okvirnega sklepa Sveta 2001/220/PNZ, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>> dostopno 11. maja 2022.

Ključne ugotovitve

'Praznina'

Čeprav je dostop do sodnega varstva temeljnega pomena za uživanje in uresničevanje vseh človekovih pravic, ljudem z oviranostjo številne ovire preprečujejo, da bi do njega dostopale na enakem temelju kot drugi ljudje. Med temi ovirami so: omejitve, ki preprečujejo uveljavljanje poslovne sposobnosti; pomanjkljive možnosti fizičnega dostopa do objektov in prostorov sodnega varstva, na primer do sodišč in policijskih postaj; nedostopnost transporta do in od teh objektov; ovire pri dostopu do pravne pomoči in zagovorništva odsotnost informacij v dostopni obliki; pokroviteljski ali negativen odnos, ki izraža dvom v sposobnosti ljudi z oviranostjo, da bi sodelovale v vseh fazah izvajanja sodnega varstva; in premalo možnosti za usposabljanje strokovnjakov s področja sodnega varstva. V pravosodnem sistemu so ljudje z oviranostjo pogosto obravnavane kot nevredne enakega varstva pravic v postopkih, ki jim pripada tako kot vsem drugim državljanom, kot nesposobne, da bi ga koristno uporabile, ali celo kot da jim ta lahko škoduje. (Načela in smernice Združenih narodov o dostopu do sodnega varstva za osebe z oviranostjo, 2020, str. 6)

Konzorcij Glasovi za pravičnost opisuje to stanje, ko ljudje z oviranostjo sploh ne uveljavljajo pravice do udeležbe kot žrtve in priče, kot "praznino". V praksi se je to pokazalo, ko so si na nacionalni ravni raziskovalci prizadevali dostopati do tistih ljudi z oviranostjo, ki so prišli v stik s kazenskim sistemom kot žrtve, in ko so poskušali poiskati pravne strokovnjake, ki so se pri svojem delu srečali z žrtvami z oviranostjo. Med razlogi za to praznino so fizične ovire, negativen odnos strokovnjakov ter institucionalne, kulturne in pravne ovire, zaradi katerih ljudje z oviranostjo nimajo dejanskih možnosti, da bi bil njihov glas slišan. Ti razlogi vključujejo tudi sistematično kršenje postopkovnih pravic, pravice do poslovne sposobnosti in pravice do pričanja. K njihovi nevidnosti še dodatno prispevata odsotnost podatkov o prevalenci in učinku kaznivih dejanj, katerih žrtve so ljudje z oviranostjo, ter pomanjkanje informacij o odzivu pravosodnega sistema – poročanju, preiskovanju, pregonu in sodnih procesih. To je jasen znak, da države članice ne izpolnjujejo obveznosti upoštevanja temeljnih pravic. Sistematična odsotnost zaščite teh pravic ustvarja vtis o nekaznovanosti storilcev, ki si za tarčo vzamejo žrtve, za katere vedo, da jim nihče ne bo verjel, jih zaščitil ali resno vzeml.

Ugotovitve in analizo, ki jih predstavljamo v nadaljevanju, smo ovrednotili v skladu z Načeli in smernicami Združenih narodov o dostopu do sodnega varstva za ljudi z oviranostjo, s posebnim poudarkom na ključnih vidikih, ki so nujni za to, da bi v praksi dosegli njihovo udeležbo, zlasti njihovo informiranost in učinkovito komunikacijo z njimi.

Načelo 1 'vsi ljudje z oviranostjo imajo poslovno sposobnost, zato nikomur ne sme biti onemogočen dostop do sodnega varstva zaradi oviranosti.'

Zame je zanimivo to, da ves čas predkazenskega postopka žrtev ni bila povabljen na razgovor, niti kot priča, in je tudi niso osebno informirali o nobeni njegovi pravici... informacije o [njegovih] pravicah so bile podane na standarden način preko obvestila, naslovljenega na njegovega skrbnika, ki je bil človek brez kakršnega koli čustvenega ali drugega odnosa z uporabnikom. To je bil uslužbenec doma za stare ljudi, v katerem je žrtev prej stanovala, zato ni bil nikakor

zainteresiran... formalno je bilo odključano, da je bil nekdo obvešččen, vendar je bilo dovolj informacij o tem, da ta človek ni bil v stiku z žrtvijo. (Intervju z okrožnim sodnikom. Genova in Krasteva, Bolgarija, 2022, str. 29)

Države morajo zagotoviti priznanje poslovne sposobnosti ljudem z oviranostjo na vseh ravneh kazenskega pravosodja, brez razlik. Ugotovili smo, da določbe direktive in pripadajoča navodila Evropske komisije ne priznavajo dovolj pravice do poslovne sposobnosti in pravice do pričanja oz. ne ukrepajo proti kršitvam teh pravic. Dejansko direktiva ne zagotavlja ali omenja pravice do poslovne sposobnosti. 'Čustvena' in 'intelektualna' sposobnost sta omenjeni v uvodu direktive kot dejavnika, ki "ju je potrebno upoštevati", vendar direktiva ne določa obveznosti držav članic, da zagotovijo enako poslovno sposobnost za vse. Dejstvo, da to ni omenjeno, omogoča interpretacijo, da je 'odsotnost sposobnosti' lahko temelj za kršitve in omejevanje pravice žrtve z oviranostjo do udeležbe v kazenskih postopkih.

Diskriminatorni pravni okviri in prakse so na nacionalni ravni nekaj običajnega. Policija in sodni organi redno priznavajo imenovanega skrbnika kot "namestnika" žrtve, kar zadeva njeno pravico do udeležbe, uradne ocene 'verodostojnosti' pa posegajo v pravico žrtve do pričanja. Čeprav ti zakoni, politike in ukrepi kršijo pravice, zapisane v Konvenciji o pravicah invalidov, vlade, sodišča in posamezni strokovnjaki tega ne vidijo tako. Prav nasprotno, nacionalna zakonodaja podpira prakse priznavanja oz. imenovanja skrbnika kot sprejemljiv način izpolnjevanja obveznosti držav glede obvešččnosti in komunikacije po Direktivi o pravicah žrtev.

Načelo 2: 'Objekti in storitve morajo biti dostopni za vse, da se zagotovi dostop do sodnega varstva brez diskriminacije ljudi z oviranostjo.'

Pojasnil je, da je območje [policijska postaja] težko dostopno za ljudi z oviranostjo in da v takih primerih pogovor opravijo na parkirišču. (intervju s preiskovalnim policistom. Genova in Krasteva, Bolgarija, 2022, str. 29)

Analize objav različnih javnih organov v zvezi s kazenskimi postopki kažejo, da je dostopnost pomembno vprašanje iz več razlogov. Večinoma so objave prenatrpne z informacijami, jezik je preveč zapleten, pisava in kontrast premajhna, zaradi česar niso primerne za ljudi z intelektualno oviranostjo. (Kapus et al., Slovenija, 2022, str. 26)

Informacije o kazenskoopravnem sistemu — vključno s pravicami žrtev — morajo biti lahko in javno dostopne. Uporabiti moramo načela univerzalnega oblikovanja, da bi zagotovili, da ljudje z različnimi oblikami oviranosti lahko dostopajo do objektov, prostorov in storitev ter da so obravnavani dostojanstveno in spoštljivo. Poleg tega lahko morebitne omejitve fizičnega dostopa ali dostopa do informacij in komunikacije naslovimo tako, da zagotovimo primerno prilagoditev ter dostop do podpornih storitev in neformalne podpore, ki si jo človek sam izbere.

Le malo je dokazov o tem, da so vlade v sedmih državah naredile ustrezne korake v svojih nacionalnih zakonodajah, politikah ali praksah, da bi zagotovile izgradnjo, razvoj in dostopnost fizičnih objektov oz. storitev informiranja in komunikacije na temelju načela univerzalnega oblikovanja. Primerne prilagoditve običajno niso na voljo. Več raziskovalcev pa poroča o tem, da so bile sprejete določbe na nacionalni ravni za izboljšanje fizičnega dostopa do objektov policije in pravosodja. Poleg tega poročajo o tem, da so v vseh državah poskrbeli za možnost

uporabe znakovnega jezika. V nekaterih državah poročajo o drugih oblikah komunikacijske podpore, omenjenih v nacionalnih dokumentih, vendar z omejenimi pojasnili o tem, kako jo izvajajo.

Načelo 3: 'Ljudje z oviranostjo vključno z otroki z oviranostjo imajo pravico do primerne prilagoditve postopka.'

Čeprav za oceno potreb žrtve lahko uporabimo in moramo uporabiti oceno individualnih potreb, ta ni pripoznana kot orodje za večjo vključenost ljudi z oviranostjo v kazenski postopek. Poleg tega se ta ocena osredotoča predvsem na določanje obveznih ukrepov zaščite, da preprečimo dodatno ustrahovanje in sekundarno viktimizacijo med postopkom, ne osredotoča pa se na zagotavljanje pravice do informiranosti in učinkovite komunikacije. (Špek in Štahan, Hrvaška, 2022, str. 26)

Pravica do ustreznih postopkovnih prilagoditev je v središču tega, kar žrtve z oviranostjo potrebujejo, da lahko komunicirajo med preiskavo in kazenskopravnim postopkom, in je temeljnega pomena za zagotavljanje njihove pravice do udeležbe v pravosodnem sistemu. 22. člen Direktive o pravicah žrtev nalaga državam članicam, naj zagotovijo oceno posebnih potreb žrtev po zaščiti, ki jo Komisija upravičeno opisuje kot 'enega od glavnih dosežkov Direktive o žrtvah'.⁶ Kljub temu pa manjka formalna zahteva in okvir za izdelavo ocene komunikacijskih in informacijskih potreb in sorazmernih postopkovnih prilagoditev. To predstavlja globoko vrzel pri zagotavljanju spoštovanja pravice žrtev z ovirami, da lahko dostopajo do sodnega varstva in da sodelujejo v postopkih. V podrobnih določbah direktive je mogoče zaslediti celostni pristop, ki bi z določenimi spremembami, lahko postal bolj izrecen in učinkovit, za to da prepoznamo potrebe žrtve in zagotovimo odgovor na potrebe po informiranju in komuniciranju. Da bi to bilo učinkovito moramo vzpostaviti sodelovanje in dialog z ljudmi z oviranostjo, na način ki spoštuje njihovo dostojanstvo. Poleg tega je treba kulturo kazenskega pravosodja, ki se nagiba k marginalizaciji pravic žrtev do polne udeležbe, spremeniti z ukrepi, ki bodo vplivali na humanizacijo pravosodnih sistemov.

Načelo 4: 'Ljudje z oviranostjo imajo pravico dostopa do pravočasnega in dostopnega pravnega obveščanja in informiranosti na enakem temelju kot drugi ljudje.'

Žrtvi s psihosocialno oviranostjo so izročili letak in je niso informirali o podpornih ali pravnih storitvah, tako da je morala sama poiskati vse pomembne informacije o postopku...

Poiskala je odvetnika, ki je imel največ izkušenj z delom z obtoženci. "Skoraj ničesar nisem vedela. Morala sem iskati informacije na Internetu, o tem, kako bo to potekalo. Nisem imela pojma. Kazenski postopek je bil zame zelo stresen."

Storilca so v predkazenskem postopku najprej dali v pripor, nato pa v zapor, vendar je žrtev v obeh primerih preko internetnih medijev izvedela, da so ga izpustili. (Sležková in Pastorek, Češka republika 2022, str. 33)

⁶ Navodila Generalnega direktorata o sodnem varstvu, ki se nanašajo na prenos in izvajanje Direktive 2012/29/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2012 o določitvi minimalnih standardov na področju pravic, podpore in zaščite žrtev kaznivih dejanj ter o nadomestitvi Okvirnega sklepa Sveta 2001/220/PNZ, str. 44, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>> dostopno 11. maja 2022.

Načela Združenih narodov opisujejo deset načinov zagotavljanja dostopa do informacij, vključno z zagotovitvijo znakovnega jezika, video in avdio vodnikov, telefonskega svetovanja in podpornih storitev, pomoč pri komunikaciji, Braillova pisava itn. Teh posebnih ukrepov direktiva in pripadajoča navodila ne omenjajo, direktiva v navedbah zgolj predlaga državam članicam, naj 'upoštevajo' 'težave' s komunikacijo. Tak pristop odraža stereotipe v zvezi z oviranostjo in ne naslovi okoljskih in fizičnih ovir ter negativnega odnosa, ki jih je potrebno odpraviti, da bi zagotovili učinkovito informiranost in komunikacijo. Ta pristop tudi prinaša tveganje, da državni organi interpretirajo potrebo po 'upoštevanju' oviranosti in težav s komunikacijo tako, da informacije delijo v komunikaciji s skrbnikom, namesto neposredno z žrtvijo. Posledica je lahko odsotnost podpore poslovni sposobnosti žrtev z oviranostjo ter njihovim željam in preferencam.⁷ V praksi naše nacionalne analize kažejo, da v primerih, kjer je določen skrbnik, policija pogosto povsem zaobide žrtev in svojo obveznost informiranja žrtve 'izpolni' tako, da komunicira neposredno in zgolj s skrbnikom.

Države članice, vključene v pričujoče poročilo, so pravno prenesle splošne zahteve po dostopu do informacij, ki jih nalaga direktiva, v svojo zakonodajo, vendar se soočajo s težavami z njihovim uveljavljanjem in si premalo prizadevajo, da bi zagotovili dostopnost do pravne obveščeniosti in informiranosti za vse žrtve z oviranostjo. S posebej velikimi ovirami se soočajo ljudje z oviranostjo, ki živijo v zavodih, zaradi česar imajo fizično omejen dostop do zunanjega sveta in so pod neposrednim nadzorom osebja.

Načelo 6: 'Ljudje z oviranostjo imajo pravico do brezplačne oz. cenovno sprejemljive pravne pomoči.'

Žrtev s težavami v duševnem zdravju bi tako morala najprej pripraviti odškodninski zahtevek in izpolniti prijavo, ki dokazuje [njeno] finančno in materialno stanje in celo v tem primeru [žrtev] še vedno nima nobenega pravnega zagotovila, da ji bo dodeljen brezplačni odvetnik, ker končno odločitev o tem sprejme sodnik. Očitno je, da vsi ti koraki lahko pripeljejo do tega, da je brezplačna pravna pomoč praktično nedostopna za žrtve s težavami v duševnem zdravju. (Sležková in Pastorek, Slovakia, 2022, str. 40)

Dostop do ustrežno usposobljenega in izkušenega odvetnika oz. odvetnice je ključni dejavnik, da ljudem z oviranostjo zagotovimo učinkovito udeležbo v pravosodnem sistemu. Projektni partnerji z večletnimi izkušnjami pri podpiranju žrtev z oviranostjo so ugotovili, da je ta pravica potencialno osrednjega pomena za zagotavljanje dostopa žrtev z oviranostjo do sodnega varstva.

Trinajsti člen Direktive o pravicah žrtev, pravica do pravne pomoči, nalaga državam članicam obveznost, da žrtvam, ki so stranke v kazenskem postopku, zagotovijo dostop do pravne pomoči⁸. Zdi se, da je v večini držav brezplačna pravna pomoč odvisna od vrste kaznivega dejanja ali od nejasnih opredelitev 'ranljivosti', kar ni skladno s standardi Načel in smernic Združenih narodov o dostopu do sodnega varstva. Pogosto se od žrtve zahteva, da zaprosi za brezplačno pravno pomoč, kar za žrtev pomeni breme birokratskega postopka, ki ga mora izvršiti v strogo določenih časovnih okvirih in je odvisno od znanja in dobre volje policije in njene pripravljenosti sodelovati. Dejansko je pravna pomoč za ljudi z oviranostjo pogosto povsem nedostopna, kar ni skladno s 13. členom Direktive o pravicah žrtev.

⁷ Po 12. členu Splošne pripombe št. 1 (2014), Enaka priznanost pred zakonom: popravek, lahko nadomestno sprejemanje odločitev vključuje polno skrbništvo, odvzem poslovne sposobnosti in delno skrbništvo, po katerih 'vsaka odločitev, ki jo sprejme nadomestni odločevalec, temelji na prepričanju, da je sprejeta v objektivnem "najboljšem interesu" zadevne osebe, in ne temelji na lastni volji in preferencah te osebe.' <<https://digitallibrary.un.org/record/1483330?ln=en>> dostopno 11. maja 2022.

Načelo 8: 'Ljudje z oviranostjo imajo pravico, da vložijo pritožbo in začnejo pravdni postopek zaradi kršitev človekovih pravic in v primeru kaznivih dejanj, pravico, da so njihove pritožbe predmet preiskave, in pravico do učinkovitega pravnega sredstva.'

Živimo v pritličju in nas veliko nadlegujejo. Zaradi tega smo večkrat poklicali policijo. Pisali smo ovadbo na policijo, ker smo želeli, da se to nadlegovanje neha. A pisnega odgovora ni bilo. Pravijo, da smo čudni. (*Kapus et al., Slovenia, 2022, p. 27*)

Načelo 8 seže v jedro naslavljanja 'praznine', o kateri poroča Konzorcij Glasovi za pravičnost; ljudje z oviranostjo se soočajo s celo vrsto kršitev človekovih pravic in kaznivih dejanj, vključno s trpinčenjem in neprimernim ravnanjem, ki jih nacionalni kazenskopravni ali civilnopravni okviri ne priznavajo. To je bilo eno izmed najbolj presenetljivih odkritij tako v mednarodnih kot nacionalnih raziskavah, čeprav ta tema ni bila v središču projekta Glasovi za pravičnost.

Raziskave v državah partnericah, ki smo jih izvedli v okviru projekta, kažejo, da se žrtve soočajo z velikimi ovirami pri vlaganju pritožb in začenjanju pravnega postopka. Nekatere države članice nimajo jasne opredelitve in razumevanja pojma 'žrtev', kar žrtvam ovira dostop do pravice do učinkovite preiskave in pravnega sredstva, zlasti v situacijah ko status žrtve ni priznan, dokler 'preiskovalni organ ne zbere dovolj dokazov, da se je zločin zgodil in je storilec znan'.

Dejansko bi vse države morale imeti celostni okvir preiskave in pravnega sredstva, ki bi žrtvam kaznivih dejanj zagotavljal pripoznanje in odškodnino za škodo, ki so jo utrpele. To presega domet Direktive za pravice žrtev, vendar je ključnega pomena, da se kršitve pravic in zlorabe, ki so storjene ljudem z oviranostjo, v celoti in zakonsko priznajo in da obstajajo ustrezna pravna sredstva, ki so dostopna ljudem z oviranostjo.

Načelo 10: 'Vsem delavcem in delavkam v pravosodju je potrebno zagotoviti programe ozaveščanja in usposabljanja, ki bodo obravnavali pravice ljudi z oviranostjo, zlasti v kontekstu dostopa do sodnega varstva.'

Ugotovitve tega projekta kažejo, da v ustanovah socialnega dela, policiji in pravosodnih organih ni dovolj osebja, ki bi bilo ustrezno usposobljeno za komuniciranje z ljudmi z oviranostjo. V nekaterih primerih se osebje usposablja le za prepoznavanje oviranosti, ne znajo pa ustrezno komunicirati z ljudmi z oviranostjo, ne znajo izvajati individualne ocene potreb in pogosto potrebujejo dodatnega strokovnjaka oz. strokovnjakinjo z ustreznim znanjem in spretnostmi oz. podporo pri komuniciranju, na primer z ljudmi s težavami v duševnem zdravju. To pomeni, da pravice ljudi z oviranostjo do informiranosti in učinkovite komunikacije v praksi ne uresničujemo v celoti in je odvisna od pobude žrtve pri iskanju rešitev. (Špek in Štahan, Hrvaška, 2022, str. 29)

Pri obveznostih usposabljanja po 25. členu Direktive o pravicah žrtev oviranost ni posebej omenjena. Nasprotno pa Načela Združenih narodov o dostopu do sodnega varstva podrobno navajajo, da je potrebno ljudi z oviranostjo neposredno vključiti v ta usposabljanja in določajo, kakšna naj bo vsebina takega usposabljanja. V raziskavi nismo našli nobenega primera specialističnega usposabljanja za strokovnjake in strokovnjakinje, ki delajo z žrtvami z oviranostjo, za same ljudi z

oviranostjo ali njihove družine. Prav tako nismo našli nobenih dokazov, da bi tako usposabljanje temeljilo na modelu človekovih pravic za ljudi z oviranostjo ali na obveznosti držav članic, da odpravijo diskriminacijo zaradi oviranosti v pravosodnem sistemu.

Pri izvajanju te direktive morajo države članice zagotoviti, da lahko žrtve z oviranostjo v celoti izkoristijo pravice, ki jih določa direktiva, na enakovrednem temelju z drugimi ljudmi, vključno z omogočanjem dostopnosti do objektov in prostorov, kjer potekajo kazenski postopki, in z dostopom do informacij. (Direktiva Evropske Unije o pravicah žrtev 2012/29/EU, 15. odst.)

Glasovi za pravičnost

Projekt Glasovi za pravičnost se osredotoča na pravice in izkušnje ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj, in njihov dostop do sodnega varstva. Projekt Glasovi za pravičnost, ki ga sofinancira Evropska unija, poteka v sedmih državah, ki so izvedle raziskavo na nacionalni ravni. Raziskave so namenjene prepoznavanju obetavnih praks, oblikovanju praktičnih orodij za strokovnjake in strokovnjakinje ter za žrtve v kazenskoopravnem sistemu. Prav tako so namenjene podpori mednarodnih standardov varstva pravic ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj. Projekt se sklicuje predvsem na obveznosti, ki jih določata Direktiva Evropske unije o pravicah žrtev (Direktiva 2012/29/EU) in Konvencija Združenih narodov o pravicah invalidov.

Partnerice v projektu so:

- Koordinatorica: Validity Foundation
- Bolgarija: Chance & Support Association
- Hrvaška: Victim and Witness Support Service, VWSS
- Češka in Slovaška: FORUM for Human Rights
- Litva: Mental Health Perspectives, PSP
- Romunija: Centre for Legal Resources
- Slovenija: PIC – Pravno center za varstvo človekovih pravic in okolja; Institut za socialno varstvo Republike Slovenije, IRRSV; in Univerza v Ljubljani

Polno in uradno ime projekta je: Information and Communication: Cornerstones of justice for victims of crime with disability (Informiranost in komunikacija: temelja pravičnosti za žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo) (878604 — InfoComPWDs)

Kontakt

Spletna stran: validity.ngo/projects-2/voices-for-justice/

Elektronski naslov: infocom@validity.ngo, infocom@validity.ngo

Avtorica

Joanna Perry, neodvisna svetovalka, raziskovalna pri Inštitutu za raziskave s področja kaznivih dejanj in pravosodja, Birkbeck Fakulteta Univerze v Londonu

Objavljeno

2022

Informacija o sofinanciranju

JUST-AG-2019 / JUST-JACC-AG-2019 – 878604

Izjava o omejitvi odgovornosti

Vsebina tega poročila predstavlja stališča partneric v projektu in je v celoti njihova odgovornost. Evropska komisija ni odgovorna za uporabo informacij iz tega poročila.

Poročilo sofinancira program Evropske unije za pravosodje (2014-2020)